

Олена Любовець

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ФРАКЦІЯХ
І ГРУПАХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ІІ СКЛИКАННЯ
(1994–1998 рр.)

У статті проаналізовано участь політичних партій України у парламентських виборах 1994 р. та партійний склад фракцій і груп Верховної Ради України ІІ скликання (1994–1998 рр.), прослідковано процес перегрупування політичних сил протягом діяльності парламенту.

Ключові слова: парламентські вибори 1994 р., парламентська фракція, парламентська група, політична партія.

Olena L'ubovets. In the article is analyzed the participation of Ukrainian parties in parliamentary elections in 1994 and party composition of the Parliament second convocation (1994–1998). In addition, is retraced the regrouping process of political forces extent parliament's activities in these years.

Key words: parliamentary elections in 1994, parliamentary board, parliamentary group, political party.

Вибори до Верховної Ради України ІІ (ХІІІ) скликання стали першими парламентськими виборами, які пройшли вже у незалежній державі. Це були дострокові вибори, метою яких було зняття політичної та соціальної напруги в суспільстві. 24 вересня 1993 р. Верховна Рада України прийняла узгоджений з Президентом України Закон «Про дострокові вибори Верховної Ради України і Президента України» [1], який скасував Постанову Верховної Ради України від 17 червня 1993 р. і призначив вибори народних депутатів України на 27 березня 1994 р.

Парламентські вибори мали проводитися на основі Закону України «Про назву, структуру і кількісний склад нового парламенту України» від 7 жовтня 1993 р. [2]. З метою деталізації і визначення процедурних питань виборів, 18 листопада 1993 р. було прийнято Закон України «Про вибори народних депутатів України» [3]. Згідно з Законом обрання депутатів проходило за мажоритарною системою, відповідно до якої кандидатів висували у територіальних округах, а не за партійними списками; зберігалася вимога щодо обов'язкової 50% -ї явки виборців, наявність двох турів голосу-

вання та необхідність отримання абсолютної більшості (більш ніж половини) голосів для перемоги у виборах. Дані положення Закону практично запрограмували зтяжні вибори – їх довелося проводити у кілька етапів.

Загалом, незважаючи на певні хиби, Закон про вибори 1993 р. був більш демократичним, ніж Закон про вибори 1989 р., і більшою мірою відповідав міжнародним виборчим стандартам. Єдиним положенням, яке не відповідало міжнародним стандартам, було обмеження прав політичних партій, що суперечило пункту про найбільш повне забезпечення пропорційного представництва інтересів різних соціальних верств.

Загалом у 450 виборчих округах окремими виборчими комісіями було зареєстровано 5833 кандидати в народні депутати України – в середньому по 13 осіб на один депутатський мандат [4, с. 591]. Тому передвиборча кампанія відбувалася у надзвичайно напруженій боротьбі.

Однією з ознак проведення парламентських виборів 1994 р. на більш демократичній основі стало наближення їх до стандартів реальної багатопартійності. Офіційно були зареєстровані кандидати від 28 політичних партій, які представляли весь наявний політичний спектр – від «лівих» до націонал-радикалів.

«Лівий» фланг на виборах представляли Комуністична партія України (КПУ), Соціалістична партія України (СПУ) і Селянська партія (СелПУ), що репрезентувала переважно інтереси директорів радгоспів і голів колгоспів. У січні 1994 року ці партії об'єдналися в загальну передвиборчу платформу. «Ліви» виступали за Ради як найбільш демократичну форму влади, за «багатоукладну, соціально орієнтовану економіку, за те, щоб пріоритети в кредитно-фінансовій сфері віддати державним структурам, а не комерційним» [5], проти приватної власності на землю. Передвиборча платформа КПУ містила й більш радикальні положення – відновлення управління економікою; перехід на лімітований розподіл мінімуму товарів першої необхідності; відновлення зв'язків із Росією та іншими колишніми союзними республіками [6]. «Ліви» партії мали підтримку виборців на Сході й Півдні України, частково в центральних регіонах.

Соціал-демократичний напрям представляли Соціал-демократична партія України (СДПУ), Українська соціал-демократична партія України (УСДП), Українська партія

справедливості (УПС), Громадянський конгрес України (ГКУ), ПСЕУ, Партія праці (ПП), ПНСУ, УПССС. Вони виступали за побудову демократичної правової держави і громадянського суспільства з широким регіональним самоврядуванням та децентралізованою структурою влади. Базовими цінностями проголошувалися свобода, справедливість, солідарність. Основу економічної демократії вони вбачали в плюралізмі основних форм власності – приватної, кооперативної, акціонерної. Соціал-демократи відстоювали соціально орієнтовану ринкову економіку, виступали за активну соціальну політику і тісний зв'язок реформ з широкими соціальними гарантіями для населення, за відчутнішу роль держави в житті країни.

Центристський напрям представляли – Партія демократичного відродження України (ПДВУ), Ліберально-демократична партія України (ЛДПУ), Ліберальна партія України (ЛПУ), ПВСПУ, Всеукраїнське об'єднання «Громада», Партія економічного відродження (ПЕВ), а також передвиборчий блок «Міжрегіональний блок реформ» (МБР). Центристи виступали за будівництво багатокладної економіки, в основі якої лежить приватна власність, за приватизацію в економіці та сільському господарстві; підтримували розвиток фермерства, малого і середнього бізнесу, зниження податкового тягаря. При цьому МБР виступав за проросійську орієнтацію та двомовність [7]. Деякі з названих партій репрезентували інтереси регіональних новонароджених «бізнес-груп».

Націонал-демократичний фланг було представлено такими партіями: Народний рух України (НРУ), Республіканська партія України (УРП), Християнсько-демократична партія України (ХДПУ), Демократична партія України (ДемПУ), Партія зелених України (ПЗУ). Вони виступали за єдність прав нації і прав людини, за інтеграцію України в європейські структури. Економічна платформа націонал-демократів базувалася на визнанні приватної власності як основи економічної незалежності і політичної свободи людини.

Націонал-радикальний напрям було представлено такими партіями: Демократична партія України (ДСУ), УНА-УНСО, Соціал-національна партія України (СНПУ), Українська консервативно-республіканська партія (УКРП), Конгрес українських націоналістів (КУН), Організація українських націоналістів-державників (ОУН-д). Для цих партій вищою цінністю була українська нація. Вони підтримували ідею

будівництва національної держави будь-якою ціною, навіть шляхом відмови від демократії і встановлення сильної диктаторської влади. Ультраправі виступали за економічний захист нації, роздержавлення власності за умов збереження мінімуму державної власності, за створення професійної національно свідомої армії [8].

Партії націонал-демократичного та націонал-радикального напрямку створювалися на противагу КПУ. Вони мали вплив переважно в західних областях, Києві та низці центральних областей. Загалом основна політична боротьба розгорнулася між «лівими» та націонал-демократами.

Вибори проходили в два тури – 27 березня та 10 квітня 1994 р. Газети повідомляли, що «вибори продемонстрували весь спектр активності: від 50,9 % в окремих округах Криму, Севастополі до 90,3 % на Тернопільщині» [9].

У першому турі було обрано тільки 49 депутатів, у другому – ще 289 (із 450). Із попереднього скликання народ України повторно обрав лише 50 депутатів, іншим 138 висловив недовіру. З 24 по 31 липня відбулися довибори у 59 зі 112 округів. Унаслідок довиборів до кінця 1994 р. депутатські повноваження отримали ще 67 чоловік. Наприкінці року парламент схвалив пропозицію Центральної виборчої комісії припинити виборчий марафон і відкласти на один рік призначення виборів у 44 округах, де вони тричі визначалися як такі, що не відбулися або через неявку виборців, або через те, що депутата не було обрано. На цей момент Верховна Рада України налічувала 405 депутатів, 178 з яких були членами партій, а 227 – безпартійними [10, с. 490]. На кінець II скликання Верховної Ради України до її складу входило 412 народних депутатів, з них вперше було обрано 350.

Верховна Рада України II (XIII) скликання стала першим українським парламентом, який формувався на постійній основі. Проте новий парламент так і не став повністю професійним, оскільки багато народних депутатів, посиляючись на статтю 93 Конституції 1978 р., продовжували поєднувати повноваження депутата з виробничою та службовою діяльністю [11].

На виборах відчутної поразки зазнали пропрезидентські політичні сили, а фаворитами стали партії лівого спрямування, яким майже третина виборців віддала свої голоси. Невдала внутрішня політика попереднього керівництва країни зробила гасла комуністів і соціалістів знову привабли-

вими для мільйонів громадян держави. Так, за результатами виборів 25 % місць здобула КПУ, 5,9 % – Рух, 5,34 % – СелПУ, 4,15 % – СПУ [12].

Загальну картину кількісного представництва партій у парламенті дає наступна таблиця [13, с. 22–23]:

**Склад Верховної Ради України II (XIII)
скликання за партійністю**

<i>Назва партії</i>	Чисельність на початок роботи	Чисельність на кінець роботи
Комуністична партія України	86	89
Народний рух України	20	26
Соціалістична партія України	14	17
Селянська партія України	18	18
Українська республіканська партія	8	9
Конгрес українських націоналістів	5	6
Аграрна партія України		23
Народно-демократична партія		14
Християнсько-демократична партія	1	10
Прогресивна соціалістична партія		2
Соціал-демократична партія України (об'єднана)		1
Партія праці	2	2
Партія демократичного відродження України	3	
Демократична партія України	2	4
Соціал-демократична партія України	2	2
Громадянський конгрес України	2	2
Українська консервативно-республіканська партія	1	
Ліберальна партія України		4
УНА-УНСО		3
Кримська партія		1
Партія економічного відродження Криму		1

Загалом за даними на 1998 р. у парламенті були представлені 22 політичні партії (з наявних 41 загальною чисельністю від 350 до 400 тис. членів) [14].

Можна окреслити ряд чинників, які безпосередньо вплинули на результати виборів та особливості складу парламенту:

– погіршення економічного становища, зростання злочинності, зубожіння народу – провини за які покладалися комуністами на антикомуністів і підприємців;

– нездатність уряду провести ефективні реформи, суперництво гілок влади, що «ліві» також використали як аргумент на свою користь;

– неприйняття східними регіонами політики українізації, розриву зв'язків з Росією, що дозволило «ліви́м» зміцнити своє становище у Східній та Південній Україні;

– відсутність у соціальній структурі суспільства ДОСтатньої кількості приватних власників послабило позиції централістського та соціал-демократичного напрямів. Більшість партій, які їх представляли, створювалися безпосередньо перед виборами для захисту інтересів окремих осіб та угруповань, що не дало їм авторитету та популярності у населення;

– Компартія організовано висунула своїх кандидатів практично в усіх округах, їхні програми будувалися на єдиній платформі;

– роз'єднаність націонал-демократичної опозиції, нездатність висунути єдиного кандидата в більшості округів;

– Закон про вибори не сприяв зміцненню політичних партій і полегшував процедуру висунення від трудових колективів, що вдало використали представники владних структур, директорського корпусу, голови колгоспів тощо;

– фінансові можливості відіграли чималу роль у долі підприємців, які брали участь у виборчій кампанії;

– завоювати місця в парламенті партіям допомагала наявність у їх лавах яскравих, відомих в Україні лідерів, зокрема таких, як В.Чорновіл, Л.Лук'яненко, В.Яворівський, О.Мороз та інші.

Новий парламент України розпочав свою роботу 11 травня 1994 р. Практично зразу після початку роботи Верховної Ради України ІІ (ХІІІ) скликання розпочалося її внутрішнє структурування. Цьому сприяло й затвердження 13 травня 1994 р. «Положення про депутатські групи (фракції) у Верховній Раді України», яке конкретизувало і визначило статус, деталізувало вимоги формування та реєстрації, права та порядок їхньої діяльності. Згідно з Положенням мінімальна кількість депутатської групи встановлювалася на рівні 25 депутатів. Фракції і групи одержали право мати секретаріат [13, с. 30].

Остаточо унормував діяльність депутатських груп і фракцій прийнятий парламентом Регламент Верховної Ради України [15]. Регламент надавав депутатським групам і фракціям досить великого значення, саме вони ставали визначальним суб'єктом парламентської діяльності, зокрема в питаннях кадрових призначень, формування порядку денного, участі у погоджувальних механізмах і процедурах. Так, фракції мали право на пропорційне представництво в усіх органах Верховної Ради України, попереднє обговорення кандидатур на посади Голови Верховної Ради України і його заступників, голів комісій, на виступ свого представника з усіх питань порядку денного. Надані Регламентом Верховної Ради України повноваження фракцій дозволяли їм значною мірою впливати на роботу парламенту та ухвалення рішень.

У період роботи парламенту 1994–1998 рр. уповноважені представники депутатських груп і фракцій входили до складу Президії Верховної Ради України, а з припиненням її повноважень після прийняття Конституції України – брали участь у роботі Організаційної наради керівників депутатських фракцій та голів комітетів, яка скликала як дорадчий орган Головою Верховної Ради України. Вирішуючи найбільш складні політичні питання, вони брали участь у засіданнях Погоджувальної ради керівників депутатських фракцій і груп, яку утворювали їхні уповноважені представники. Погоджувальна рада вносила пропозиції з питань порядку денного, сприяла узгодженню позицій народних депутатів у разі виникнення спірних питань у роботі Верховної Ради. Члени Погоджувальної ради обов'язково повинні були запрошуватися на засідання Президії Верховної Ради.

На відміну від парламентів багатьох західних країн, Регламент Верховної Ради України надавав право депутатам формувати депутатські групи як на партійній, так і на позапартійній основі [15].

Процес структуризації Верховної Ради України II (XIII) скликання не мав сталого характеру – фракції і депутатські групи постійно змінювалися як кількісно, так і за своїм складом. Спостерігалася й деяка переорієнтація їх політичної позиції.

На першій сесії Верховної Ради України оформилося 9 депутатських груп, з яких 3 набули статусу фракцій – фракція «Комуністи України – за соціальну справедливість і

народовладдя», фракція Народного руху України, Соціалістична фракція, група «Центр», група «Аграрники України», група «Реформи», група «Єдність», група «Державність», Міжрегіональна депутатська група (МДГ). Кожна група та фракція була зареєстрована у Секретаріаті Верховної Ради, у документах надавалася інформація про офіційну мету їх утворення [16].

Комуністичну фракцію очолив П.Симоненко. Своєю метою фракція проголошувала утвердження народовладдя через ради, конституційне закріплення прав і свобод громадян, пріоритету людини праці у всіх структурах суспільного ладу та органів виконавчої влади. Комуністи виступали за налагодження конструктивного співробітництва з іншими депутатськими групами для досягнення узгодженої діяльності щодо виведення України з кризи, вироблення і напрацювання законів, які б забезпечували цивілізований рівень життя трудящих, утверджувати соціальну справедливість, високу духовність, реальне рівноправ'я і братерство всіх народів.

Фракцію Народного руху України очолив В.Чорновіл. Її основними програмними засадами було утвердження державності України, розвиток України як демократичної європейської держави, проведення глибоких ринкових реформ. До її складу входили члени НРУ та безпартійні.

До складу Соціалістичної фракції входили члени Соціалістичної партії України та Селянської партії України. Спочатку керівником фракції став О.Мороз, а після його обрання Головою Верховної Ради України, замість нього став І.Чиж. Своім головним завданням фракція вбачала досягнення стабільності в суспільстві і проведення державної політики в інтересах людини праці.

Група «Аграрники України» в основному складалася з голів колгоспів та керівників місцевих рад. Першим її керівником був О.Ткаченко. Після його обрання першим заступником Голови Верховної Ради України групу очолив С.Довгань. Група виступала за об'єднання зусилля народних депутатів для сприяння формуванню в Україні системи законодавчих та нормативних актів, які забезпечували б аграрному сектору стабільний розвиток і об'єктивно належне йому місце в структурі народного господарства, юридичний захист інтересів селянина у ринкових умовах.

Група «Центр» об'єднувала переважно керівників центральних відомств і закладів. Серед них були М.Жулинсь-

кий, Р.Шпек, О.Голубченко, В.Кальник та ін. Керівником спочатку було обрано А.Бутейка. Члени депутатської групи вважали себе репрезентантами центристської ідеології, а тому виступали за створення прогресивно мислячої, реформаторської більшості в парламенті, щоб кожен народний депутат зміг реалізувати свої політичні, наукові, культурні можливості в ім'я розвитку демократичної правової держави, добробуту українського народу, сприяння на конституційних засадах співпраці та взаємодії законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

На чолі групи «Реформи» стояв С.Соболев. Ця депутатська група об'єднувала людей із поміркованими поглядами, які мали досвід роботи в державних, господарських та інших структурах. Вони відстоювали необхідність позитивних реформаторських змін у політичному, економічному і соціальному житті держави; виступали за ефективну реорганізацію судової, правоохоронної, військової системи, структурне і технологічне оновлення національного господарства, забезпечення його прибутковості у міжнародній торгівлі; переорієнтацію економіки та розвиток гуманітарних галузей, підвищення заробітної плати, забезпечення достатніх засобів захисту незалежності України.

Група «Єдність» була створена переважно на базі дніпропетровських депутатів і об'єднувала представників владних структур та тісно зв'язаних з ними підприємців. Основу групи становили безпартійні, але до її складу входили й представники ГКУ та ПДВУ. На чолі групи стояв В.Меркушов. «Єдність» висувала демократичні гасла – пріоритет прав людини над правами будь-яких об'єднань, незалежно від принципу їх створення; поширення прав місцевого самоврядування та розподіл повноважень між центром та регіонами в адміністративно-розпорядчій, бюджетній та податковій сферах; припинення криміналізації суспільного життя та надійний захист кожного громадянина від злочинності та від свавілля посадових осіб. Економічний блок вимог містив такі положення: рівноправний розвиток різних форм власності, гарантоване право громадян на працю та володіння результатами своєї праці; надання реальної самостійності підприємствам; законодавче забезпечення умов гідного життя громадян України, їх соціального захисту, здійснення реформ для людей, а не за їх рахунок.

Міжрегіональна депутатська група, на чолі якої стояв Г.Самохвалов, була близькою і за ідеологією, і за складом до групи «Єдність». Її програма містила такі положення: утворення відкритого громадянського суспільства, пріоритет прав і свобод людини, рівноправ'я громадян незалежно від їхнього соціального походження; відновлення зруйнованої економіки на базі ефективного функціонування в ринковому оточенні усіх форм власності з метою досягнення високого благоустрою суспільства і достойного рівня життя всього населення; утворення соціально-орієнтованого суспільства, що діє в інтересах усіх громадян; послідовний рух до земельно-адміністративного устрою України з розподілом повноважень і бюджетів між державою і регіонами; активна участь України в інтеграційних процесах СНД.

Група «Державність» мала національно-демократичну спрямованість. До неї входили партії національно-демократичного (УРП, ДемПУ) та національно-радикального спрямування (КУН), які через свою нечисельність не змогли сформувати фракції. Близько половини групи становили безпартійні, з представників партій більшість була членами УРП. Очолював групу І.Юхновський.

Розташування фракцій та груп зліва направо мало такий вигляд: комуністи – соціалісти – аграрники – МДГ – «Єдність» – «Центр» – «Реформи» – Рух – «Державність». З лівого боку комуністи, соціалісти, аграрники виступали майже єдиним фронтом, з правого боку таким блоком виступали «Реформи», Рух, «Державність». Однак жодна з зазначених фракцій і груп не мала абсолютної більшості, що ускладнювало процес ухвалення рішень. Навіть за умов однакового голосування комуністів, соціалістів, аграрників – з одного боку, або – «Реформ», Руху, «Державності» – з другого, жодне з об'єднань не мало більшості для прийняття того чи іншого рішення, оскільки чисельність першого із названих об'єднань становила 172 депутати, другого – 104. Ухвалення більшості рішень залежало від позиції «центру», який був представлений групами МДГ, «Єдність» та «Центр», представники яких частіше тяжіли «вліво».

На другій сесії Верховної Ради України чисельність фракцій та груп залишилася незмінною. Водночас намітилася тенденція до зміщення «вправо» соціалістів і аграрників, а також МДГ та «Єдності». Ще більшої консолідації було досягнуто між «Реформами», Рухом та «Державністю».

На третій сесії Верховної Ради України з'явилася ще одна депутатська група – «Незалежні», яку очолив В.Гетьман. Її представники займали центристські позиції та виступали за прискорення структурної перебудови економіки; зміну економічних відносин та забезпечення державою рівних умов функціонування всіх форм власності; створення необхідної законодавчої бази для здійснення соціально-ринкових реформ; зміцнення взаємовигідних економічних зв'язків з незалежними державами СНД та Європи; чіткий розподіл повноважень законодавчої, виконавчої та судової гілок влади; надання більшої економічної самостійності регіонам; здійснення лібералізації податкової системи, за забезпечення першочергової державної підтримки експортоспроможним виробництвам.

На цій сесії відбулася зміна керівника депутатської групи «Центр» – замість А.Бутейка став М.Сирота.

На четвертій сесії Верховної Ради України відбувся розкол депутатської групи «Аграрники України» на дві – «Аграрники України» та «Аграрники за реформи». Як наслідок, у парламенті діяло 11 груп і фракцій. Характерною тенденцією в діяльності цієї сесії було наближення практично всіх фракцій і груп до «Центру», а також суттєве «полівіння» групи МДГ та «поправіння» соціалістів.

Під час п'ятої сесії Верховної Ради України діяло 11 депутатських фракцій і груп. Аграрники знову об'єдналися в одну групу, їх керівником став С.Мельник. Водночас, з'явилася нова фракція – Соціально-ринковий вибір, яка створилася на базі Ліберальної партії України. Очолив фракцію В.Щербань. Нова фракція зайняла місце «правого центру». Метою її діяльності в парламенті було: створення соціально орієнтованої економіки ринкового типу; забезпечення розвитку всіх форм власності, поступового роздержавлення економіки і поступальних реформ в напрямі ринкових перетворень за підтримки вітчизняного товаровиробника; розвиток суспільства на принципах загальнолюдських цінностей, захист прав і свободи особи; проведення ефективних заходів проти падіння життєвого рівня; цільова підтримка найменш захищених верств населення; припинення криміналізації суспільства; зміцнення суверенітету України; ствердження правової держави європейського типу, громадянського миру і громадянського суспільства; чітке розмежування повноважень гілок влади; проведення політики розподілу відповід-

них повноважень на користь регіонів і місцевого самоврядування.

Під час роботи сесії фракція Народного руху України змінила свою назву на «Народний Рух України проти комунізму, імперіалізму, мафії, за державність, демократію, реформи».

Загалом позиція депутатських фракцій і груп на п'ятій сесії визначалася, насамперед, їхнім ставленням до проекту нової Конституції України.

На шостій сесії Верховної Ради України сталися нові зміни у структурі фракцій. Перестали існувати депутатські групи «Державність» та «Центр». На їх базі утворилася нова група «Конституційний центр» у складі 56 народних депутатів. Помінялися лідери депутатської групи аграрників (Є. Чулаков) і фракції «Соціально-ринковий вибір» (Є. Марчук).

Загалом, на шостій сесії розстановка політичних сил у парламенті зумовлювалася ставленням до політики Президента України, а також до проекту Закону «Про вибори народних депутатів України».

Суттєві зміни в структурі парламенту відбулися на сьомій сесії Верховної Ради України. Зокрема, оформилася нова фракція Аграрної партії України, керівником якої стала К. Ващук. Змінилася конфігурація Соціалістичної фракції – фракція об'єднала Соціалістичну та Селянську партії України. Помінявся статус з фракції на депутатську групу «Соціально-ринкового вибору».

На сесії відбулася й чергова зміна назв фракцій. Фракція Руху перейменувалася на «Рух за народ, за Україну». Аграрники стали називатися «Відродження та розвиток АПК України» (Селяни України).

Під час роботи восьмої сесії Верховної Ради України на базі МДГ утворилася фракція щойно створеної партії Регіонального відродження України. Її керівником залишився Г. Самохвалов. Припинила існування депутатська група «Реформи», замість неї оформилася нова – «Вперед, Україно!», яка також не змінила лідера (С. Соболев).

На дев'ятій сесії Верховної Ради України структурних змін парламенту не відбулося. На кінець його роботи діяло 10 депутатських груп, з яких 5 – у статусі фракцій.

Протягом роботи Верховної Ради України II (XIII) скликання змінювався й кількісний склад фракцій і депутатських груп. Ці зміни можна простежити на основі даних таблиці [13, с. 32]:

Основні зміни в структурі та чисельності депутатських фракцій (груп) за час роботи Верховної Ради України II (XIII) скликання

Період роботи	Скорочена назва та чисельність депутатських фракцій													Всього депутатів
		Соціалісти	РУХ	МДГ (Регіони)	Державність	Конст. центр	Аграрники	Реформи	Єдність	Незалежні	Селяни	Ринк. вибір	Агр. ПУ	
На початок Скликання	83	25	27	26	25	38	36	27	25				26	338
Через 1 рік роботи (на початок 3-ї сесії)	90	28	27	32	29	37	51	36	34				37	404
Через 2 роки роботи (до прийняття Конституції України)	87	28	29	26	29	28	25	31	28	26	25	26	27	415
Після прийняття Конституції (на початок 6-ї сесії)	87	26	31	25		47	24	29	37	26	23	23	39	417
Через 3 роки роботи	78	34	26	25		56	25	30	31	25		24	25	414
На кінець скликання	80	40	25	32		50		30	32	25		25	27	411

Як свідчать дані таблиці, чисельно найбільш стабільним був Рух, кількісний склад якого практично не змінювався. Незначно, але постійно зменшувалася чисельність комуністичної фракції, а соціалістичної, навпаки, збільшувалася. Найбільш нестабільними як кількісно, так і якісно були депутатські групи, що представляли «Центр».

Загалом, аналіз кількісного та партійного складу депутатських фракцій і груп свідчить, що процес їхнього перегрупування відбивав тенденції розвитку політичного спектра держави. Серед домінуючих можна виділити такі: більш стале організаційне оформлення лівих політичних сил; розмитість, неоформленість «Центру»; відсутність партій ліберального спрямування в європейському розумінні; розколи політичних партій, утворення нових. Крім того, на перегрупування політичних сил у парламенті впливало ставлення до Президента України та його політики, процес прийняття

Конституції України тощо. На завершальному етапі роботи Верховної Ради України на фракційні зміни вплинуло й наближення чергової парламентської виборчої кампанії.

1. Закон України «Про дострокові вибори Верховної Ради України і Президента України» від 24 вересня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 40. – Ст. 388.

2. Закон України «Про назву, структуру і кількісний склад нового парламенту України» від 7 жовтня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 42. – Ст. 395.

3. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 18 листопада 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 48. – Ст. 455.

4. Бойко О.Д. Історія України: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2005. – 688с.

5. Социалисты в центре, но левом // Новости. – 1994. – 22 апреля.

6. Комуністична партія України (з передвиборчої платформи) // Урядовий кур'єр. – 1994. – 17 лютого.

7. Владек М. Мы новый, новый блок построим и в депутаты попадем // Коммерсант Украины. – 1994. – № 1.

8. Рубан В.В., Серегина Н.С. Многопартийная система Украины: как она есть. – Х.: Ксилон, 1998. – 133 с.

9. Скачко В. Имели выборы – получили симптомы // Голос Украины. – 1994. – 31 марта.

10. Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій / В.Ф.Солдатенко (кер.) та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 536 с.

11. Заець А. Український парламентаризм. Формування й удосконалення 1994–1998 // Віче. – 1999. – № 2. – С. 13-31.

12. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.І.Танцюри. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – С. 434–435.

13. Верховна Рада України: Інформаційний довідник / Авт.-упор.: М.Ярош (кер. кол.), А.Пивовар, А.Погорелова. – Вип. 2. – К.: Парламентське вид-во, 2002. – 160 с.

14. Україна: утвердження незалежної держави (1991–2001) / Н.П.Барановська, В.Ф.Верстюк, С.В.Віднянський та ін. за ред. В.М.Литвина. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2001. – С. 183.

15. Регламент Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 35.

16. Депутатські фракції та групи в Українському парламенті. Політична орієнтація. Динаміка змін // Матеріали Програми сприяння парламентові України. 1994–1999. – file:///D:\PDP_ukr\v025002.htm.